

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

РАДІОНОВ Ігор Іванович

УДК 343.341

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БАНДИТИЗМ

Спеціальність: 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Гуторова Наталія Олександрівна,
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри кримінального права № 2.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Голіна Володимир Васильович,
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права;
кандидат юридичних наук, доцент
Денисова Тетяна Андріївна,
Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”, декан юридичного факультету.

Провідна установа: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, відділ кримінально-правових, кримінологічних проблем і судоустрою (м. Київ).

Захист відбудеться „24” квітня 2004 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.700.03 Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розіслано “22” березня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кириченко В.Є.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Бандитизм – один із найбільш небезпечних злочинів проти громадської безпеки. Функціонування в Україні банд, метою існування яких є вчинення озброєних нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, загрожує як громадській безпеці в цілому, так і життю, здоров'ю людей, їх власності, перешкоджає нормальній господарській діяльності, що створює стан незахищеності суспільства від злочинних посягань. Усе це зумовлює необхідність вжиття з боку держави ефективних заходів, у тому числі й кримінально-правового характеру, спрямованих на протидію бандитизму.

Стаття 257 Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) порівняно з Кримінальним кодексом України 1960 р. текстуальних змін не зазнала. Однак було змінено її місце в системі інститутів Особливої частини нового КК, який відніс цю норму до розділу IX Особливої частини “Злочини проти громадської безпеки”, тоді як раніше її місце було в розділі 1.1. “Інші злочини проти держави” глави 1 “Злочини проти держави”. У новому КК суттєво змінився й інститут співучасті у злочині взагалі і правова регламентація організованих форм співучасті у злочині зокрема, що значно вплинуло на вирішення питань кримінальної відповідальності за бандитизм. З урахуванням названих змін перед теорією кримінального права та практикою застосування кримінального законодавства, що встановлює відповідальність за цей злочин, виникли суттєві складнощі, пов’язані з визначенням його об’єкта, поняття й ознак банди, меж кримінальної відповідальності її учасників та осіб, які, не будучи учасниками банди, брали участь у вчинюваних нею нападах, особливостей об’єктивної й суб’єктивної сторін розглядуваного злочину, його суб’єкта, а також зі встановленням і призначенням покарання за бандитизм. Щодо вирішення зазначених питань у науці кримінального права й судовій практиці єдності думок не існує, що значно знижує можливості держави щодо протидії бандитизму.

У літературі проблеми кримінальної відповідальності за бандитизм досліджувалися в роботах М.І.Бажанова, Ф.Г. Бурчака, Р.Р. Галіакбарова, В.В.Голіні, П.І. Гришаєва, П.Ф. Гришанина, Н.О.Гуторової, М.Д.Дурманова, І.М.Даньшина, Л.М.Демидової, Т.А.Денисової, С.В.Дьякова, В.М.Дрьоміна, В.П.Ємельянова, А.Ф.Зелінського, І.В.Іваненко, М.І.Ковальова, Ю.Г.Козлова, В.С.Комісарова, Г.А.Кригера, Н.Ф.Кузнецової, Є.К.Марчука, М.І.Мельника, В.О.Навроцького, О.С.Никифорова, В.С.Овчинського, В.М.Ошєрова, В.В.Сташиса, В.П.Тихого, П.Ф.Тельнова, А.Н.Трайніна, М.Д. Шаргородського, М.А.Шнейдера, М.І.Хавронюка, Т.Д.Устинової та ін.

У переважній більшості випадків праці названих науковців, по-перше, ґрунтувалися на кримінальному законодавстві колишнього Союзу РСР або Російської Федерації, по-друге, проблеми кримінальної відповідальності за бандитизм розглядалися не спеціально, а у зв’язку з аналізом більш загальних питань – проблем співучасті у злочині або відповідальності за державні злочини чи злочини проти громадської безпеки. Монографічне дослідження проблем кримінальної відповідальності за бандитизм за чинним кримінальним законодавством України було здійснено лише

І.В.Іваненком. Але в цій комплексній за природою роботі основну увагу приділено кримінологічній характеристиці бандитизму, а його кримінально-правова характеристика наводиться лише в загальних рисах. Окремі із запропонованих ученим рішень (зокрема, щодо визначення об'єкта бандитизму, його суб'єктивної сторони тощо), на нашу думку, є спірними, а тому потребують подальших наукових розробок. Усе зазначене й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри кримінального права та кримінології Національного університету внутрішніх справ, Головних напрямків наукових досліджень Національного університету внутрішніх справ на 2001-2005 р.р., ґрунтується на положеннях Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 р.р. роки, затвердженої Указом Президента України 25 грудня 2000 р. № 1376/ 2000.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є комплексна розробка проблеми кримінальної відповідальності за бандитизм. Дана мета зумовлює постановку й необхідність вирішення таких завдань: 1) з'ясувати соціальну обумовленість, підстави та принципи криміналізації бандитизму; 2) визначити родовий та безпосередній об'єкти бандитизму, його місце в системі норм та інститутів кримінального права; 3) проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки та суб'єкт бандитизму; 4) здійснити дослідження проблем пеналізації бандитизму; 6) виявити недоліки норми, що передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм, а також практики її застосування та сформулювати пропозиції щодо їх усунення.

Об'єктом дослідження є кримінальна відповідальність за бандитизм.

Предметом дослідження виступає чинне кримінальне законодавство взагалі й те, що передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм зокрема, практика його застосування, вітчизняне кримінальне законодавство минулих років, кримінальне законодавство зарубіжних країн, міжнародно-правові документи, система наукових поглядів і розробок стосовно цієї проблеми.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставлених у роботі мети й завдань дослідження, його об'єкта і предмета. Діалектичний метод дозволив розглянути питання кримінальної відповідальності за бандитизм шляхом вивчення більш загальних категорій кримінального права, зокрема, співучасті у злочині та кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки. Історичний та історико-правовий методи було використано при розгляді історичних витоків і генезису правової норми, що передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм, з'ясуванні тенденцій її розвитку; порівняльно-правовий – при порівнянні норм про кримінальну відповідальність за бандитизм законодавства інших країн із кримінальним законодавством України; формально-логічний (догматичний) – для аналізу норми, що встановлює кримінальну відповідальність за бандитизм, з точки зору додержання правил законодавчої техніки при її конструюванні. За допо-

могою системно-структурного аналізу було показано місце досліджуваної норми КК в інституті відповідальності за злочини проти громадської безпеки та її зв'язок з інститутом співучасті у злочині.

Науково-теоретичним підґрунтям для виконання дисертації послужили праці вітчизняних і зарубіжних криміналістів, присвячені як загальним проблемам кримінального права, так і проблемам відповідальності за бандитизм, злочини проти громадської безпеки та співучасті у злочині, а також роботи з загальної теорії держави і права, історії держави і права України, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права, юридичної та загальної психології. Досліджено кримінальне законодавство ряду зарубіжних країн, вітчизняне кримінальне законодавство попередніх епох, постанови Пленуму Верховного Суду України.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, отримані внаслідок вивчення 98 архівних кримінальних справ про бандитизм з 18 областей України та Автономної Республіки Крим.

Нормативною базою для роботи послужили Конституція України, чинне вітчизняне кримінальне законодавство, нормативні акти інших галузей права, у тому числі кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням питань кримінальної відповідальності за бандитизм.

На основі проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення, що репрезентують новизну дослідження:

1. Уперше здійснено аналіз підстав і принципів криміналізації бандитизму, по результатам якого доведено, що на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України можна констатувати наявність необхідних та достатніх підстав для криміналізації бандитизму, а також її відповідність в цілому виробленим наукою принципам криміналізації суспільно-небезпечних діянь.

2. На підставі проведеного історико-правового та порівняльно-правового дослідження проблем кримінальної відповідальності за бандитизм уперше доведено, що розповсюдженість бандитизму, необхідна для його криміналізації, має місце лише в часи нестабільності соціально-економічного та політичного стану суспільства. Виходячи з цього автор прогнозує, що за умови стабілізації суспільного життя в Україні в майбутньому можлива декриміналізація бандитизму як окремого, самостійного злочину

3. По-новому вирішено питання щодо визначення безпосереднього об'єкту бандитизму. Основним безпосереднім об'єктом бандитизму визнано суспільні відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності банд. Обґрунтовано, що обов'язковим додатковим об'єктом цього злочину виступає частина громадської безпеки, яка забезпечує стан захищеності суспільства від загальнебезпечних посягань з використанням зброї, а факультативним

додатковим – життя і здоров'я людини, її особиста воля, власність, нормальна робота підприємств, установ, організацій тощо.

4. Наведено додаткові аргументи на користь того, що банда належить до такої форми співучасті, як вчинення злочину організованою групою осіб, а тому їй притаманні всі ознаки цієї форми співучасті у злочині, а також на неї повністю поширюється регулюючий вплив інституту співучасті у злочині.

5. По-новому визначені об'єктивні й суб'єктивні ознаки банди, якими виступають: з об'єктивного боку – множинність учасників, спільність участі в банді, стійкість та озброєність; з суб'єктивного боку – умисний характер спільної діяльності кожного з учасників банди, вчинюваних нею злочинів і єдність цілей об'єднання в банду – вчинення нападів на підприємства, установи, організації або на окремих осіб.

6. На відміну від висловлених у науці точок зору щодо визначення стійкості як ознаки банди, обґрунтовано, що ця ознака є похідною від ознаки “спільна участь у банді”. Стійкість запропоновано визначати за допомогою кількісного та якісного показників. Кількісний показник означає, що учасники банди зорганізувалися для вчинення двох або більше злочинів, до складу яких слід віднести як безпосередні напади на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, так і злочини, які вчинюються з метою забезпечення банди або окремого нападу зброєю, іншими знаряддями чи засобами вчинення злочину тощо. Якісний показник передбачає наявність організаційної єдності її учасників, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій між останніми.

7. Наведено додаткові аргументи на користь розширення змісту поняття “озброєність” як ознаки бандитизму. На відміну від пануючої в теорії кримінального права й судовій практиці позиції, озброєність запропоновано розуміти як наявність хоча б у одного з членів групи пристроїв, приладів або інших предметів, конструктивно призначених і технічно придатних для ураження живої чи іншої цілі, й таких, що не мають іншого призначення (господарського, спортивного) за умови усвідомлення учасниками групи наявності зброї та можливості її застосування під час здійснення нападів на підприємства, установи, організації або окремих осіб чи за інших обставин, пов'язаних з існуванням і діяльністю банди.

8. Уперше обґрунтовано, що встановлення за вчинення злочину, передбаченого ст. 257 КК “Бандитизм”, кримінальної відповідальності осіб віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років не відповідає виробленим теорією кримінального права принципам встановлення за вчинення окремих злочинів зниженого віку кримінальної відповідальності. На підставі цього вноситься пропозиція виключити ст. 257 КК з передбаченого ч. 2 ст. 22 КК переліку злочинів, за які підлягають відповідальності особи у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років.

9. Уперше обгрунтовано, що при вирішенні питань пеналізації бандитизму у сучасних умовах соціально-економічного розвитку України мета загального попередження повинна визнаватися першочерговою по стосовно мети спеціального попередження.

10. Наводяться додаткові аргументи на користь підвищення мінімальної межі санкції ст. 257 КК від п'яти до восьми років позбавлення волі.

11. Уперше доведено, що встановлення конфіскації майна в санкції ст. 257 КК не відповідає вимогам щодо встановлення цього виду покарання, визначеним у ч. 2 ст. 59 КК, оскільки наявність корисливого мотиву не є конститутивною ознакою бандитизму. З метою усунення цього недоліку запропоновано передбачити в санкції ст. 257 КК застосування конфіскації майна лише у випадках вчинення таких діянь з корисливих мотивів.

12. Запропоновано нову редакцію ст. 257 КК “Бандитизм”.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані: *у науково-дослідницькій сфері* – для подальшої розробки прикладних проблем співучасті у злочині, кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки та кримінальної відповідальності за бандитизм; *у правотворчості* – для подальшого вдосконалення кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за бандитизм; *у правозастосуванні* – при вирішенні питань щодо кримінальної відповідальності за бандитизм; *у навчальному процесі* – при викладанні курсу Особливої частини кримінального права (тема “Злочини проти громадської безпеки”), Загальної частини кримінального права (тема “Співучасть у злочині”) та під час підготовки підручників і навчальних посібників з кримінального права.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень дисертантом оприлюднені на міжнародному науково-практичному семінарі “Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України” (м. Харків, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 1-2 жовтня 2002 р.) та науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених” (м. Харків, Національний університет внутрішніх справ, 20 червня 2003 р.). Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології Національного університету внутрішніх справ, безпосередньо використовуються автором під час його правозастосовчої діяльності судді Апеляційного Суду Автономної Республіки Крим.

Публікації автора. За результатами дослідження дисертантом підготовлено й опубліковано 4 статті у фахових наукових виданнях. Окремі висновки і пропозиції викладені в тезах доповідей на зазначених семінарі та конференції.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаної літератури (287 найменувань), додатків. Повний її обсяг становить 211 сторінок, обсяг основного тексту дисертації – 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** розкриваються сутність і стан наукової розробки проблеми кримінальної відповідальності за бандитизм, обґрунтовуються актуальність обраної теми й необхідність проведення її дослідження. Дається загальна характеристика роботи, визначається мета й завдання дослідження, його об'єкт, предмет, методологічна основа, формулюються положення й висновки, які зумовлюють наукову новизну дисертації, показується практичне значення отриманих результатів та їх апробація.

Розділ 1 - “Соціальна обумовленість кримінально-правової заборони бандитизму. Підстави та принципи криміналізації цього діяння” розпочинається історико- і порівняльно-правовим дослідженням проблем кримінальної відповідальності за бандитизм, результати якого дозволяють стверджувати, що значне поширення бандитизму притаманне суспільству під час нестабільності в його соціально-економічному й політичному розвитку. Саме в часи суттєвих соціально-економічних перетворень та негараздів, які в нашій державі мали місце після Жовтневої революції, Великої Вітчизняної війни, а також з кінця 80-х та в 90-х роках XX ст., спостерігаються спалахи бандитизму, які поступово згасають одночасно з певною стабілізацією суспільного життя. Показується, що соціальна обумовленість кримінально-правової заборони бандитизму полягає в необхідності використання засобів кримінально-правового характеру у протидії загальнебезпечному соціальному джерелу заподіяння шкоди – злочинній діяльності озброєних банд, створених з метою нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян. Проведений аналіз свідчить, що на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України існують необхідні й достатні підстави для криміналізації бандитизму шляхом закріплення кримінальної відповідальності за таке діяння в окремій статті Особливої частини КК, що свідчить про необхідність збереження такої норми в чинному кримінальному законодавстві. Разом із тим прогнозується, що за умови стабільного розвитку нашої держави у майбутньому розповсюдженість бандитизму поступово знижуватиметься, що згодом може викликати необхідність декриміналізації цього діяння як самостійного злочину шляхом виключення відповідної норми з Особливої частини КК. Щодо окремих поодиноких випадків вчинення організованих збройних нападів цілком достатнім буде застосування норм КК, які передбачають відповідальність за вчинені організованою групою осіб розбій, грабіж, вимагання тощо.

На підставі докладного аналізу робиться висновок, що криміналізація бандитизму здійснена в такий спосіб, що вона в цілому відповідає виробленим доктриною кримінального права принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь.

Розділ 2 – “Характеристика об'єкту бандитизму” - містить 2 підрозділи.

У *підрозділі 2.1. “Родовий об'єкт бандитизму”* наводиться аналіз поглядів правознавців на проблему об'єкта злочину за кримінальним правом, у результаті якого дисертант доходить висно-

вку, що теорія об'єкта злочину як суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом від суспільно небезпечних посягань, і в сучасних умовах є найбільш переконливою, а тому, визначаючи об'єкт бандитизму, слід ґрунтуватися саме на цій теорії.

За результатами розгляду зазначеної проблеми робиться висновок, що родовим об'єктом бандитизму є громадська безпека, під якою розуміється система суспільних відносин, що забезпечують стан захищеності суспільства від посягань, які вчиняються з використанням загальнонебезпечних джерел заподіяння шкоди. Видовим об'єктом бандитизму, який існує в межах родового об'єкта й об'єднує групу близьких між собою суспільних відносин, пропонується вважати відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від загальнонебезпечних посягань з використанням соціальних джерел небезпеки.

У підрозділі 2.2. *“Безпосередній об'єкт бандитизму”* останній визначено як суспільні відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності банд. Проаналізовано структуру цих суспільних відносин та механізм заподіяння їм шкоди при вчиненні суспільно небезпечних посягань. Суб'єктами цих відносин є, з одного боку, держава в особі органів законодавчої або виконавчої влади, з іншого – громадяни. Предметом відносин, які виступають основним безпосереднім об'єктом бандитизму, виступає громадська безпека в частині захищеності суспільства та окремих осіб від злочинної діяльності озброєних банд, що становить самостійну соціальну цінність. Зважаючи на це автор доводить, що розглядувані суспільні відносини є нематеріальними. У цих відносинах соціальний зв'язок виражається в діяльності їх учасників, яка спрямована на забезпечення нормального функціонування й розвитку цієї сфери суспільного життя. Визнано, що особливість механізму заподіяння шкоди об'єктові при бандитизмі полягає у здійсненні посягання ззовні шляхом створення озброєних банд як загальнонебезпечного соціального джерела заподіяння шкоди та розриву, тим самим, соціального зв'язку.

Обов'язковим додатковим об'єктом бандитизму виступає частина громадської безпеки, яка забезпечує стан захищеності суспільства від загальнонебезпечних посягань з використанням зброї, а додатковими факультативними безпосередніми об'єктами – життя і здоров'я людини, її особиста воля, власність, нормальна робота підприємств, установ, організацій тощо.

Розділ 3 – “Об'єктивна сторона бандитизму” містить детальний розгляд загальних положень щодо об'єктивної сторони злочину взагалі й об'єктивної сторони бандитизму зокрема. Зазначається, що об'єктивна сторона бандитизму – це процес суспільно небезпечного і протиправного посягання на громадську безпеку в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності банд та на додаткові об'єкти цього злочину. Конструкція об'єктивної сторони бандитизму є такою, що при будь-якій формі його вчинення необхідним є наявність банди, яка щодо цього злочину виступає необхідною та незамінною ознакою його складу. Викладеним обумовлюється потреба докладного аналізу поняття й ознак банди.

У підрозділі 3.1. “Поняття й ознаки банди” доводиться, що банда являє собою співучасть у злочині, а тому на неї поширюється регулюючий вплив інституту співучасті у злочині, регламентованого розділом У1 Загальної частини КК. Визначено поняття й розкрито її ознаки, якими виступають: з об’єктивного боку - множинність учасників, спільність участі в банді, стійкість, озброєність; з суб’єктивного боку – умисний характер спільної діяльності кожного із членів банди, вчинюваних бандою злочинів, єдність цілей об’єднання в банду: вчинення нападів на підприємства, установи, організації або окремих осіб.

Множинність учасників як ознакою банди запропоновано вважати наявність у її складі не менше трьох осіб, яким притаманні ознаки суб’єкта злочину і які створили банду для вчинення нападів на підприємства, установи, організації або окремих осіб чи вступили до неї (як організатор, виконавець, підбурювач або пособник).

Спільність участі у банді дисертант визначає як ознаку банди, якій притаманні наступні елементи: 1) кожен з учасників банди докладає відповідних зусиль, роблячи свій внесок у створення та (або) у злочинну діяльність банди, що ставить перед собою мету досягнення певних цілей через вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян; 2) дії кожного з учасників спрямовані на досягнення спільного, єдиного й неподільного результату – шляхом вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб досягти мети діяльності банди; 3) дії кожного з учасників банди перебувають у необхідному причинному зв'язку з фактом існування банди та зі злочинами, які ця банда вчинює. Спільність діянь, вчинюваних учасниками банди, характеризується розподілом функцій між ними залежно від видів співучасників, передбачених ст. 27 КК. На підставі теоретичних положень кримінального права й вивчення судової практики у справах про бандитизм здійснено докладний аналіз окремих видів співучасників – організатора, виконавця, підбурювача й пособника. Наголошується, що чітке визначення видів співучасників у банді має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки, впливає на межі їх кримінальної відповідальності за злочинну діяльність банди. Обґрунтовується висновок, що на членів банди повною мірою поширюються положення ст. 30 КК “Кримінальна відповідальність організаторів та учасників організованої групи і злочинної організації”. З огляду на це організатор підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені бандою, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші учасники банди підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен з них. Виконання учасником тієї чи іншої ролі в межах злочинної діяльності банди має враховуватися при призначенні йому кримінального покарання.

Звертається увага на те, що особливістю такої ознаки спільності участі в банді, як наявність необхідного причинного зв'язку, виступає існування останнього: по-перше, між діяльністю кожного з її учасників і здійсненням злочинної діяльності банди в цілому; по-друге, між діями органі-

затора, підбурювача або пособника й вчиненням нападів безпосереднім виконавцем (співвиконавцями). Початковим моментом ланцюгу злочинності у банді є вступ до неї її учасників, кінцевим – вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи окремих громадян.

У роботі зазначається, що об'єктивною ознакою банди, похідною від ознаки “спільна участь у банді”, є *стійкість*, яку обумовлюють кількісний і якісний показники. Кількісний означає, що учасники банди зорганізувалися для вчинення двох або більше злочинів, до яких слід віднести як безпосередні напади на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, так і злочини, які вчинюються з метою забезпечення банди або вчинення окремого нападу зброєю, іншими знаряддями чи засобами вчинення злочину тощо. Якісний передбачає наявність організаційної єдності учасників банди, об'єднаних єдиним планом, з розподілом функцій між ними.

Поглиблений аналіз теоретичних положень кримінального права й судової практики щодо визначення *озброєності* як ознаки бандитизму дозволяє зробити висновок про необхідність розширення змісту останньої. Доведено, що існуюче в судовій практиці й запропоноване Пленумом Верховного Суду України обмеження озброєності банди лише наявністю вогнепальної або холодної зброї є необґрунтованим, оскільки не враховує можливості озброєння банди такими видами зброї, як вибухова (гранати, вибухові пристрої, детонатори тощо), газова нервово-паралітичної дії, електрошокова паралізуюча, масового враження тощо. Ця ознака банди має характеризуватися наявністю хоча б у одного з членів групи пристроїв, приладів або інших предметів, конструктивно призначених і технічно придатних для ураження живої чи іншої цілі, а також які не мають іншого призначення (господарського, спортивного) за умови усвідомлення учасниками групи наявності зброї й можливості її застосування під час нападів на підприємства, установи, організації чи окремих осіб або за інших обставин, пов'язаних з існуванням й діяльністю банди. При цьому звертається увага на те, що поняття зброї та визначення її видів потребує врегулювання шляхом прийняття відповідного закону.

На завершення розгляду поняття й ознак банди зазначається, що проведене в роботі докладне вивчення й узагальнення ознак банди та їх зіставлення з ознаками таких форм співучасті, як вчинення злочину організованою групою та вчинення злочину злочинною організацією, показує, що постійними, притаманними банді як константа є лише ознаки вчинення злочину організованою групою осіб. Відмінними для цієї форми співучасті ознаками є наявність трьох або більше осіб, їх зорганізованість для вчинення декількох злочинів, стійкість, наявність єдиного плану, відомого всім учасникам групи, й розподіл функцій між її учасниками. Ознака “ієрархічність об'єднання”, яка є спеціальною для вчинення злочину злочинною організацією і яка відрізняє цю форму співучасті від вчинення злочину організованою групою, для банди не є постійною, невід'ємною ознакою, а зустрічається лише в окремих випадках. Тому зроблено висновок, що банда належить до такої форми співучасті, як вчинення злочину організованою групою осіб. При цьому зазначається

безпідставність визнання окремими науковцями можливості існування банди лише на рівні злочинної організації, оскільки таке рішення не відповідає чинному кримінальному законодавству, практиці його застосування й необгрунтовано звужує застосування ст. 257 КК “Бандитизм”.

Підрозділ 3.2. присвячено *характеристиці форм об’єктивної сторони бандитизму*. Обгрунтовано, що такими формами виступають: 1) організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян; 2) участь у такій банді; 3) участь у вчинюваному бандою нападі.

Організація озброєної банди являє собою систему взаємопов’язаних дій, в результаті вчинення яких створена злочинна група, що відповідає всім об’єктивним та суб’єктивним ознакам банди, між її учасниками досягнута згода на вчинення хоча б одного (першого) нападу, а також для його здійснення підібрано достатню кількість учасників, придбано зброю, інші необхідні засоби, в результаті чого є реальна можливість вчинення цього злочину. При цьому під нападом при бандитизмі розуміється відкрита протиправна дія, пов’язана з насильством над потерпілим, загрозою його застосування, або створенням умов, за яких потерпілий вимушений виконувати протиправні вимоги учасників банди, усвідомлюючи реальну загрозу настання негативних наслідків у разі їх невиконання. Нападом також слід вважати дію, яка хоча і вчинюється таємно, але створює реальну й безпосередню небезпеку негайного застосування насильства для досягнення поставленої мети.

Визначено мінімальний перелік дій, що охоплюються організацією банди, сукупність яких дає підстави для визнання цього злочину закінченим, а саме:

- добір не менше трьох її учасників, яким притаманні ознаки суб’єкта бандитизму, й одержання їх згоди на участь у банді в якості її члена;
- розробка (можливо, в загальних рисах) єдиного плану злочинної діяльності банди, який обов’язково включає вчинення нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб та вчинення іншого (інших) злочинів, а також планування хоча б одного (першого) конкретного нападу;
- доведення такого плану до відома всіх учасників банди;
- розподіл функцій між ними;
- забезпечення банди знаряддями й засобами (у тому числі зброєю), необхідними для вчинення хоча б першого нападу на підприємства, установи, організації або окремих громадян;
- інформування інших учасників банди про наявність зброї та можливість її використання при вчиненні нападів.

Участь у банді – це вступ до неї особи в якості учасника банди та вчинення в межах її злочинної діяльності будь-якого діяння. При цьому дисертант приєднується до висловленого в науці кримінального права розуміння вступу до банди як дану у письмовій або усній формі і прийняту організатором або уповноваженим на це іншим учасником банди згоду на участь у її діяльності в цілому й досягнення (хоча б у загальних рисах) згоди на вчинення хоча б одного (першого) злочину. Участь

у банді пропонується вважати закінченим злочином за умови, якщо особа вступила до банди як її учасник та вчинила будь-яке діяння в межах її злочинної діяльності.

Участь у нападі, вчинюваному бандою, передбачає вчинення особою, яка не є учасником банди, дій, пов'язаних з безпосередньою участю в бандитському нападі. Робиться висновок, що таку участь слід вважати закінченим злочином з моменту, коли особа, яка не є учасником банди, вчиняє в її складі дії, спрямовані на досягнення злочинного результату за допомогою насильства або створення реальної загрози його застосування. Фактичне досягнення мети такого нападу (заволодіння майном, позбавлення життя потерпілого тощо) виходить за межі складу бандитизму, а тому на кваліфікацію злочину не впливає.

З'ясовано особливості стадій вчинення злочину при вчиненні бандитизму. Аргументовано, що замах на цей злочин є можливим у випадках: 1) вчинення дій, спрямованих на організацію банди, але які не призвели до її створення з причин, не залежних від волі винного; 2) вступу до банди за умови, що особа з не залежних від її волі причини не вчинила ніяких дій у межах злочинної діяльності банди. Особливості законодавчої конструкції бандитизму зумовлюють можливість готування до цього злочину лише в разі вчинення особою, яка не є учасником банди, дій, спрямованих на створення умов для вчинення нею в складі банди нападу на підприємства, установи, організації або окремих осіб.

Розділ 4 – “Суб’єктивні ознаки бандитизму” містить два підрозділи. У підрозділі 4.1. “Суб’єктивна сторона бандитизму” визначається, що суб’єктивна сторона бандитизму характеризується виною у формі прямого умислу й наявністю спеціальної мети діяльності банди – вчинення нападів на підприємства, установи, організації або окремих осіб. На підставі проведеного аналізу робиться висновок, що прямий умисел при бандитизмі, який належить до злочинів із формальним складом, передбачає усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчинюваного нею діяння й бажання його вчинити. *Інтелектуальний момент умислу при бандитизмі* в будь-якій формі його об’єктивної сторони повинен включати усвідомлення існування озброєної банди, а також кожної з ознак, що її характеризують. Так, для *усвідомлення множинності учасників* як ознаки інтелектуального моменту бандитизму мінімальним є наявність взаємної обізнаності хоча б між двома суб’єктами цього злочину за умови, що член банди або особа, яка вчиняє злочин спільно з бандою усвідомлюють наявність в банді не менш, ніж трьох учасників, які є особами фізичними, осудними та досягли віку кримінальної відповідальності. *Усвідомлення спільності участі у банді* передбачає, що особа, яка організувала банду, або бере участь у банді чи у нападі, вчинюваному бандою, усвідомлює, що створення банди та (або) участь ній, є діяльністю суспільно небезпечною, оскільки створює умови для вчинення у подальшому нападів на підприємства, установи, організації або на окремих громадян, тобто являє собою посягання на громадську безпеку. Такі особи розуміють як суспільну небезпечність власної поведінки, так і суспільну небезпечність банди в цілому

як єдиного цілісного механізму заподіяння шкоди шляхом нападів на підприємства, установи, організації або на окремих громадян. *Усвідомлення стійкості* як ознаки банди включає усвідомлення її кількісної та якісної ознак. Усвідомлення кількісної ознаки стійкості означає розуміння тієї обставини, що учасники банди зорганізувалися для вчинення двох або більше злочинів, до складу яких слід віднести як безпосередньо вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян, так і злочини, які вчинюються з метою забезпечення банди або вчинення окремого нападу зброєю, іншими знаряддями чи засобами вчинення злочину тощо. Усвідомлення якісної ознаки стійкості характеризується усвідомленням наявності організаційної єдності учасників банди, розподілу функцій між ними, а також усвідомлення наявності єдиного плану злочинної діяльності банди, відомого всім учасникам банди. Усвідомлення *озброєності* матиме місце за умови усвідомлення учасниками банди або особами, що беруть участь у вчинюваному бандою нападі, можливості застосування зброї як під час нападів, так і за інших обставин, пов'язаних з існуванням та діяльністю банди. Крім цього, до складу інтелектуального моменту бандитизму входить усвідомлення особою суспільної небезпечності як власного діяння (організації банди, участі в банді або участі у вчинюваному бандою нападі), так й усвідомлення суспільної небезпечності злочинної діяльності банди в цілому.

Вольовий момент умислу при бандитизмі характеризується бажанням вчинити протиправне діяння (залежно від його форми) – організувати банду, взяти участь у банді або взяти участь у нападі, вчинюваному бандою. Аналізуючи мотиви вчинення бандитизму, автор звертає увагу на те, що, незважаючи на значну поширеність корисливої мотивації бандитизму та корисливої мети при вчиненні цього злочину, ці ознаки не є обов'язковими ознаками бандитизму. Тому висловлені у кримінально-правовій літературі пропозиції обмежити кримінальну відповідальність за бандитизм лише корисливою його мотивацією дисертант визнає недостатньо переконливими, оскільки їх реалізація призвела б до штучного виключення з-під дії ст. 257 КК вчинення нападів з інших мотивів, зокрема, вбивства на ґрунті неприязних відносин між злочинними угрупованнями тощо.

У підрозділі 4.2. "*Суб'єкт бандитизму*" зазначається, що за чинним кримінальним законодавством суб'єктом розглядуваного злочину може виступати лише фізична осудна особа, яка досягла віку чотирнадцяти років. Наводяться аргументи на користь недоцільності встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб за злочини взагалі й за розглядуваний злочин зокрема. При цьому наголошується, що випадки, коли суб'єкти господарської діяльності використовують злочинні послуги банд з метою усунення або залякування конкурентів, розширення ринків збуту тощо слід кваліфікувати за принципом особистої винної відповідальності.

На підставі аналіз віку осіб, з якого вони визнаються суб'єктом бандитизму, доводиться недоцільність визнання суб'єктом цього злочину неповнолітніх віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років. Такий висновок ґрунтується на тому, що бандитизм не належить до злочинів, значною мірою

поширених серед неповнолітніх цього віку, а усвідомлення особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років суспільної небезпечності бандитизму як самостійного злочину не вбачається безспірним. З урахуванням цього робиться висновок, що рішення законодавця щодо встановлення за бандитизм зниженого віку кримінальної відповідальності не відповідає теоретичним положенням кримінального права. Для усунення зазначеного недоліку запропоновано виключити ст. 257 КК “Бандитизм” з передбаченого ч. 2 ст. 22 КК переліку злочинів, за які встановлено відповідальність осіб віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років.

Розділ 5 – “Проблеми пеналізації бандитизму” розпочинається з аналізу поняття цілей покарання за кримінальним правом України. Доводиться, що при пеналізації бандитизму треба виходити з необхідності досягнення таких цілей покарання, як кара за вчинений злочин, спеціальне попередження, до складу якого входять виправлення засуджених і запобігання вчиненню ними нових злочинів, і загальне попередження – запобігання вчиненню злочинів іншими особами. За сучасних умов соціально-економічного розвитку України мета загального попередження повинна визнаватися першочерговою стосовно мети спеціального попередження.

Аналіз ст. 257 КК “Бандитизм” з точки зору суспільної небезпечності цього злочину та співставлення санкції цієї статті із санкціями статей КК, які передбачають відповідальність за окремі злочини, що в переважній більшості випадків охоплюються злочинною діяльністю банд (грабіж, розбій, вимагання, крадіжка) показує необхідність підвищення мінімальної межі кримінального покарання за бандитизм від п’яти до восьми років позбавлення волі. Наголошується, що санкція ст. 257 КК “Бандитизм” щодо додаткового обов’язкового покарання у вигляді конфіскації майна суперечить ч. 2 ст. 59 КК. Відповідно до цієї норми конфіскацію майна може бути встановленою лише за корисливі злочини, але ж наявність корисливого мотиву не є обов’язковою ознакою бандитизму. З метою усунення цього недоліку запропоновано в санкції ст. 257 КК передбачити обов’язкове додаткове покарання у виді конфіскації майна лише за умови вчинення цього злочину з корисливих мотивів.

У **Висновках** відзначено, що дослідження дозволило здійснити теоретичне узагальнення й запропонувати наукове вирішення завдання з’ясування змісту і правил застосування кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за бандитизм. Сформульовано основні підсумки проведеного дослідження, викладено найсуттєвіші його результати. Пропонується:

- ст. 257 КК викласти в такій редакції:

“Стаття 257. Бандитизм

Організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п’ятнадцяти років, а у випадках вчинення таких діянь з корисливих мотивів – з конфіскацією майна”;

- внести зміни до ч. 2 ст. 22 КК, а саме: слова “бандитизм (стаття 257)” виключити.

Список праць, опублікованих автором за темою дисертації:

1. Радіонов І.І. Озброєність як ознака бандитизму за кримінальним правом України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип 22. – С. 228-233.
2. Радіонов І.І. Проблеми пеналізації бандитизму // Держава і право. – 2003. – Вип. 22. – С. 460-464.
3. Радіонов І.І. Бандитизм: стадії вчинення злочину // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Вип. 23. – 2003. – С. 58-61.
4. Радіонов І.І. Громадська безпека як родовий об'єкт злочинів // Право і безпека. – 2003. – № 2'4. – С. 156-159.
5. Радіонов І.І. Проблеми відмежування бандитизму від інших насильницьких злочинів, що вчиняються організованими групами // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим кримінальним кодексом України // Матер. міжнар. наук.-практ. семінару (м. Харків) 1-2 жовтня 2002 р. – Х.: Східно-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив, 2003. – С. 246-248.
6. Радіонов І.І. Бандитизм: проблеми визначення об'єкта злочину // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: Матер. наук.-практ. конф. – Харків, 20 червня 2003 р. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – С. 53-54.

АНОТАЦІЇ

Радіонов І.І. Кримінальна відповідальність за бандитизм. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет внутрішніх справ. - Харків, 2004.

У дисертації здійснено комплексне наукове дослідження проблем кримінальної відповідальності за бандитизм за кримінальним правом України. Проаналізовано соціальну обумовленість кримінально-правової заборони бандитизму, підстави та принципи криміналізації цього діяння. Зроблено прогноз, що у подальшому за умови стабільного соціально-економічного розвитку України можлива декриміналізація бандитизму як самостійного злочину. Визначено родовий і безпосередній об'єкти цього діяння. З'ясовано поняття банди, її ознаки й місце в системі форм співучасті. Розглянуто форми об'єктивної сторони бандитизму, суб'єктивну сторону та суб'єкт цього злочину. Здійснено аналіз проблем пеналізації бандитизму. Внесено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення ст. 257 КК “Бандитизм”.

Ключові слова: бандитизм, банда, громадська безпека, співучасть у злочині, кримінальна відповідальність.

Радионо́в И.И. Уголовная ответственность за бандитизм. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2003.

Диссертация представляет собой комплексное научное исследование проблем уголовной ответственности за бандитизм по уголовному праву Украины. В ней осуществлен анализ социальной обусловленности уголовно-правового запрета этого деяния, а также оснований и принципов его криминализации. Обосновывается, что на современном этапе социально-экономического развития Украины имеются все необходимые и достаточные основания для криминализации бандитизма. Доказано, что распространенность этого деяния, необходимая для его криминализации, характерна в периоды нестабильности социально-экономического и политического положения общества. На основании этого сделан прогноз, что при условии стабилизации общественной жизни в Украине в будущем бандитизм как отдельное, самостоятельное преступление возможно будет декриминализовано.

Раскрыто понятие общественной безопасности как родового объекта бандитизма. Основной непосредственный объект бандитизма определен как отношения общественной безопасности в части защищенности общества от преступной деятельности банд. Аргументируется, что обязательным дополнительным объектом этого преступления выступает общественная безопасность в части защищенности общества от общеопасных посягательств с использованием оружия, а факультативным дополнительным – жизнь и здоровье человека, его личная свобода, собственность, нормальная работа предприятий, учреждений, организаций и др.

Исследован вопрос о понятии банды и ее месте в системе форм соучастия. Установлено, что банда относится к такой форме соучастия, как совершение преступления организованной группой лиц. Выделены признаки, характеризующие банду: с объективной стороны – множественность участников, совместность участия в банде, устойчивость и вооруженность; с субъективной стороны – умышленный характер совместной деятельности каждого из участников банды, умышленный характер совершенных бандой преступлений и единство целей объединения в банду – совершение нападений на предприятия, учреждения, организации или на отдельных лиц.

Определены и проанализированы формы объективной стороны бандитизма: 1) организация вооруженной банды в целях нападения на предприятия, учреждения, организации либо на отдельных лиц; 2) участие в такой банде; 3) участие в совершаемом ею нападении.

Раскрыты признаки субъективной стороны и субъекта бандитизма. Признано необоснованным установление пониженного возраста уголовной ответственности за исследуемое преступление.

Произведен анализ проблем пенализации бандитизма. Обосновано, что в современных условиях социально-экономического развития Украины при решении вопросов пенализации банди-

тизма цель общего предупреждения должна признаваться первоочередной по отношению к цели специального предупреждения. Внесены предложения по увеличению минимального предела наказания за данное преступление, а также по приведению санкции статьи 257 УК в части конфискации имущества в соответствие с ч. 2 ст. 59 УК.

На основании исследования сформулированы научно обоснованные рекомендации по совершенствованию ст. 257 УК “Бандитизм”.

Ключевые слова: бандитизм, банда, общественная безопасность, соучастие в преступлении, уголовная ответственность.

Radionov I.I. Criminal Responsibility for banditism. – *Manuscript*.

Thesis for candidate of law degree. The specialty – 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penitentiary Law. – The National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2004.

The dissertation is devoted to the complex research of the problem of criminal responsibility for banditism by the Ukrainian criminal Law. The origin and the socio-legal causation of criminal responsibility for banditism, are discussed. Author prognoses that it will be possible decriminalized such crime as banditism in conditions of stable social economic development of the Ukraine.

The definition of “band”, band’s admits and place at the system of the crime accomplishing are also determined. The nature of the objective and subjective features of the criminal responsibility for banditism, its forms are discussed. Analyze banditism penalization problems are done.

In the thesis the scientific recommendations and propositions aimed at improvement of Article 257 KK on criminal responsibility for banditism are proposed.

Key words: criminal responsibility, banditism, band, social safety, complicity in crime.